

ців, пов'язаних діловими відносинами, під час взаємодії із вирішення певної професійної проблеми. Такий вид соціальної комунікації чітко встановлений нормами і правилами.

У професійній діяльності фахівців з економіки застосовуються такі види дискурсу: усні (презентація, співбесіда, звіт, інтерв'ю, доповідь, ділова телефонна розмова та ін.), письмові (ділові листи, меморандуми, електронні та інші короткі повідомлення, резюме, заява з працевлаштування та ін.).

Подальше дослідження спрямовано на визначення компонентів міжкультурної дискурсивної компетентності майбутніх фахівців з економіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Буркитбаева Г.Г. Деловой дискурс: онтология и жанры / Г.Г. Буркитбаева. – Алматы : НИЦ «Гылым», 2005. – 230 с.
2. Ван Дейк Т.А. Язык. Познание. Коммуникация / Т.А. Ван Дейк ; сост. В.В. Петрова ; под ред. В.И. Герасимова. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.
3. Данюшина Ю.В. Бизнес-дискурс: термин, типология, анализ / Ю.В. Данюшина // Известия ВГПУ. – 2010. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/biznes-diskurs-termin-tipologiya-analiz>.
4. Карасик В.И. О типах дискурса / В.И. Карасик // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2000. – С. 5–20.
5. Кожемякин Е. Дискурсивный подход к изучению культуры / Е. Кожемякин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dyscourseanalysis.org/st6.html>.
6. Новейший философский словарь. – 3-е изд., испр. – Минск : Книжный Дом, 2003. – 1280 с.
7. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики / Ф. де Соссюр. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 1999. – 432 с.
8. Стеблецова А.О. Национальная специфика делового дискурса в сфере высшего образования (на материале англоязычной и русскоязычной письменной коммуникации) / автореф. дис. ... докт. филол. Наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / А.О. Стеблецова. – Волгоград, 2015. – 44 с.
9. Чернявская В.Е. Дискурс власти и власть дискурса: проблемы речевого воздействия / В.Е. Чернявская. – М. : Флинта: Наука, 2006. – 136 с.
10. Попов А.Ю. Основные отличия текста от дискурса / А.Ю. Попов // Текст и дискурс. Проблемы экономического дискурса. – СПб. : Изд-во СПб гос. ун-та экономики и финансов, 2001. – С. 38–45.
11. Orlikowski W.J. Genre repertoire: Examining the structuring of communicative practices in organizations / W.J. Orlikowski, J. Yates // Administrative Science Quarterly. – 1994. – Vol. 39. – P. 541–574.

УДК 37(091)

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Яковишина Т.В., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри педагогіки початкової освіти
Рівненський державний гуманітарний університет

У публікації на основі аналізу низки наукових джерел схарактеризовано сутність поняття «креативність». Визначено й проаналізовано передумови формування креативного освітнього середовища у ВНЗ, з'ясовано особливості його реалізації. Обґрунтовано необхідність створення креативного освітнього середовища у вищих закладах освіти.

Ключові слова: зовнішні та внутрішні передумови формування креативного освітнього середовища у закладах вищої освіти, інформаційно-освітнє середовище, креативність, креативне освітнє середовище, самостійна робота, творчий потенціал.

В публикации на основании анализа ряда научных источников охарактеризована сущность понятия «креативность». Определены и проанализированы предпосылки формирования креативной образовательной среды в вузе, выяснены особенности ее реализации. Обоснована необходимость создания креативной образовательной среды в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: внешние и внутренние предпосылки формирования креативной образовательной среды в учреждениях высшего образования, информационно-образовательная среда, креативность, креативная образовательная среда, самостоятельная работа, творческий потенциал.

Yakovyshyna T.V. BACKGROUNDS FOR FORMING THE CREATIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT

In the publication on the basis of analysis of a number of scientific sources the essence of the concept of "creativity" is described. The preconditions for creating a creative educational environment in higher educational establishments have been determined and analyzed, the peculiarities of its realization have been clarified. The necessity of creating a creative educational environment in higher educational institutions is grounded.

Key words: external and internal prerequisites for the formation of a creative educational environment in institutions of higher education, informational and educational environment, creativity, creative educational environment, independent work, creative potential.

Постановка проблеми. У сучасних умовах творча особистість стає досить вагомю для суспільства на всіх етапах його розвитку. Це зумовлено тим, що зміни у суспільстві, що відбуваються досить швидко, потребують від людини саме тих якостей, котрі б дозволяли творчо й продуктивно підходити до будь-яких змін. Для того, щоб вижити у ситуації постійних змін, щоб адекватно на них реагувати, особистість повинна вміти активізувати свій творчий потенціал. Завдання сучасної вищої освіти якраз і полягає у тому, щоб підготувати таких учителів, які стануть основною рушійною силою відродження та створення якісно нової національної системи освіти. Таким чином, виникає протиріччя між репродуктивним характером традиційної системи освіти і нагальною потребою суспільства у креативній системі розвитку особистості.

Як відомо, педагогічна діяльність є і розумовою, і фізичною, і творчою, і рутинною. У різних педагогів, у різних педагогічних концепціях і практиках – різна вираженість (домінантність) цих аспектів. Зауважимо: існує ризик гіпертрофії педагогічної творчості у педагогічній професійній діяльності, що також є неправомірним, як і абсолютизація її рутинності. Проте гуманітарна природа освітньої системи дозволяє вести мову про творчу модальність у роботі педагога.

У сучасній педагогічній практиці ми спостерігаємо спроби вирішити це протиріччя різними шляхами: реалізацією особистісно орієнтованої системи в навчанні та вихованні; проривами до перспективних навчальних цінностей та ін. Чітко вимальовується тенденція до пошуку засобів розвитку мислительних здібностей, пов'язаних із творчою діяльністю. У межах традиційної системи вищої освіти такі якості майбутнього спеціаліста, як здатність до критичного осмислення ситуації, технології, використання технічних засобів, здатність до аналізу й синтезу, здатність до створення зразків і системи дій, здатність передбачення шляхів можливих розв'язань, здатність бачити «приховані» якості та можливості, не можуть нарощуватися системно,

тобто ефективно, оскільки кожен викладач по-своєму бачить завдання інтелектуального розвитку студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема творчості й креативності, зокрема, є предметом пильної уваги низки науковців. Різні автори (Б. Ананьєв, О. Антонова, Д. Богоявленська, Л. Виготський, Дж. Гілфорд, А. Грузенберг, К. Платонов, Я. Пономарьов, С. Сисоєва, С. Степанов, І. Сумбаєв, Д. Фельдман та ін.) визначають здатність до творчості по-різному, але загальним поняттям є те, що здатність до творчості ґрунтується на створенні чогось нового, оригінального. Так, уже в молодшому шкільному віці складаються сприятливі передумови для привласнення креативних зразків і перетворення власного досвіду творчої діяльності як важливого джерела особистісного зростання та саморозвитку.

Постановка завдання. Незважаючи на багаторічний стійкий інтерес до означених проблем, низка наукових аспектів у проблематиці творчості залишається актуальною унаслідок малодослідженості, неоднозначності або суперечності представлених даних. Серед них – категорія «креативність» у понятійному полі творчості, контекст «розвиток креативності» загалом, а також «креативне освітнє середовище» зокрема. Ця обставина й окреслила мету нашого дослідження – на основі вивчення проблеми творчості схарактеризувати зміст поняття «креативність», розкрити сутність і передумови формування креативного середовища в умовах вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для осмислення змісту креативного освітнього середовища потрібно насамперед з'ясувати сутність поняття «освітнє середовище». Ми трактуємо освітнє середовище, ґрунтуючись на його освітніх можливостях, тому критерієм якості освітнього середовища вважаємо здатність середовища забезпечити всім суб'єктам освітнього процесу систему можливостей для ефективного саморозвитку.

Водночас креативне середовище ми розглядаємо як освітнє середовище, яке не лише повинно надавати кожному учаснику

освітнього процесу можливість розвинути свій вихідний творчий потенціал, а й спонукати потребу в подальшому саморозвитку, самопізнанні, творчому саморозвитку, формуючи у людини адекватну самооцінку.

Але для того, щоб виявити передумови формування і функціонування креативного освітнього середовища, не можна оминати проблему креативності.

Як відомо, термін «креативність» у педагогіці та психології набув поширення у другу половину XX століття. За сучасних умов він активно використовується у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних авторів (В. Дружинін, Л. Єрмолаєва-Томіна, М. Козленко, О. Лук, А. Маслоу, О. Матюшкін, В. Петухов, Е. Торенс, К. Тошина, М. Лещенко, В. Франкл, Е. Фромм та ін.). Важливим підґрунтям стали праці Дж. Гілфорда, у яких автор вказує на принципову відмінність між двома типами мислительних операцій: конвергенцією і дивергенцією. Конвергентне мислення актуалізується тоді, коли людині, перед якою поставлене завдання, потрібно з-поміж іншої множини рішень знайти єдиний правильний розв'язок. Дивергентне мислення трактується Дж. Гілфордом як тип мислення, спрямований на різні напрями [2]. Такий тип мислення допускає варіювання шляхів розв'язків проблеми, що іноді призводить до несподіваних результатів. Тому саме дивергенцію автор уважав основою креативності як загальної творчої здібності.

Узагальнюючи останні дослідження, можемо зробити висновок про те, що термін «креативність» більше використовується для вивчення творчої особистості у психологічних дослідженнях. Із метою діагностики креативних рис особистості використовують спеціальні опитувальники з питаннями, які дозволяють проаналізувати творчі якості особистості, її комунікативні здібності, стиль діяльності тощо. Вважається, чим більшою кількістю креативних рис характеризується людина, тим більших успіхів у творчій діяльності вона може досягти [9, с. 39–43].

Отже, виокремлюють дві об'єктивно діючі передумови формування креативного освітнього середовища у закладах вищої освіти: зовнішні й внутрішні.

Зовнішні передумови охоплюють усі особливості навчально-виховної діяльності студентів у креативному освітньому середовищі. Внутрішні ж посідають вагоме місце у структурі особистості студента й охоплюють його психологічні особливості. Сюди ми зараховуємо соціально-психологічні й організаційно-педагогічні. Спочатку зупинимось докладніше на аналізі внутрішніх

передумов формування креативного освітнього середовища у ВНЗ.

Особливої уваги надаємо мотивам як складникам соціально-психологічних передумов: навчально-пізнавальним, особистісним, професійним та мотивам самовизначення. Формування позитивної мотивації є важливим не лише для підвищення якості підготовки майбутніх фахівців, стійка мотивація до навчання є передумовою формування їхньої креативності. Гострою проблемою є орієнтування студентів найчастіше на результат навчання, а не на способи навчальної діяльності, внаслідок чого іноді до кінця навчання у ВНЗ не складається інтерес до подолання труднощів у навчальній роботі. Слід розглядати мотив не як одиначне психічне явище, що спонукає до діяльності, а як складний процес, результат рефлексії минулої діяльності в нових умовах, динамічну властивість свідомості діяльної особистості, що реалізується у діалектичній єдності з рефлексією і адаптацією.

Організаційно-педагогічні умови передбачають наявність навчально-методичних комплексів дисциплін, інструктивно-методичних матеріалів, контрольних і творчих завдань тощо, що спрямовані на індивідуалізацію і диференціацію навчання, забезпечення контролю та самоконтролю якості набутих знань, виявлення помилок та рекомендацій щодо їхнього усунення. Навчально-методичні комплекси в креативному освітньому середовищі повинні виконувати такі функції: інформаційну, комунікативну, глосарієву, розвивальну, пізнавальну, організуючу, творчу.

У креативному освітньому середовищі слід враховувати такі умови: ретельний відбір методів, прийомів і засобів, що сприяють творчій активності студентів та виявленню себе як суб'єкта творчої діяльності впродовж навчального процесу; поєднання різноманітних форм для здійснення творчої діяльності; врахування особистісного потенціалу студентів у процесі навчання і творчої діяльності; виокремлення та застосування технологій активного навчання, спрямованих на розвиток творчого потенціалу майбутніх учителів; застосування рейтингової системи та різнорівневих видів самостійної роботи в розвитку творчих здібностей студентів.

Порівняно з іншими вищими навчальними закладами гуманітарний університет володіє великими можливостями в розвитку креативності студентської молоді з огляду на низку причин: значний обсяг дисциплін гуманітарного та педагогічного циклів у навчальному плані; наявність

спецкурсів із психолого-педагогічної проблематики; обов'язкове проходження студентами педагогічної практики в установах освіти і дитячих оздоровчих таборах; написання курсових і наукових робіт із психолого-педагогічних дисциплін; значна кількість годин, що відводяться на керовану самостійну роботу.

До умов, які забезпечують ефективність процесу формування майбутніх учителів у креативному освітньому середовищі педагогічного вузу, зараховуємо:

- урахування індивідуальних й особистісних особливостей студентів: мотиваційної сфери особистості, особливостей рівня домагань, діяльності тощо;

- поетапне формування активності молоді через систему знань, умінь, навичок на основі поєднання різних форм аудиторної та позааудиторної роботи;

- спрямованість навчально-виховного процесу у ВНЗ на розвиток культурного і творчого потенціалу студентів;

- посилення теоретичної складової освіти у ВНЗ, що забезпечує формування системи психолого-педагогічних знань і готовності до освоєння цінностей культури суспільства;

- створення в університеті середовища, що включає інтегративне освоєння студентами сукупності цінностей загальнолюдської і професійної педагогічної культури;

- науково-методичне забезпечення (наукові та навчально-методичні видання, методичні рекомендації, розробки тощо) процесу формування студентської молоді у креативному ВНЗ;

- наявність підготовлених фахівців (викладачів, методистів, керівників творчих об'єднань), здатних розвивати творчі погляди, вміння і навички активної участі студентів у різних видах діяльності, включення їх у різні види соціально-культурної діяльності.

Окремо зупинимось на організації самостійної роботи в креативному освітньому середовищі ВНЗ, адже студенти повинні не лише брати активну участь у процесі сприйняття та засвоєння знань, а й мати стосовно них власну позицію, бути спроможними застосувати вивчене на практиці, творчо переосмислювати, співвідносити здобуті результати діяльності з перспективами своєї майбутньої професії.

Вважаємо, що зміна концептуальної основи й розширення функцій самостійної роботи студента не тільки веде до збільшення її обсягу важливості, а й викликає зміну у взаємовідносинах між викладачем і студентом як рівноправними суб'єктами навчальної діяльності, тобто коригує

усі психолого-педагогічні (організаційні і методичні) засоби забезпечення самостійної роботи студентів, формує креативне освітнє середовище.

Уже сама організація самостійної роботи покликана формувати у студентів гнучкість і креативність мислення, адаптованість до зміни ситуаційних завдань, ініціативність, самостійність у прийнятті рішень, а отже, й уміння працювати в колективі, виявляти творчий підхід до вирішення проблем [3, с. 194].

Викладач спрямовує самостійну пізнавальну діяльність студентів на вирішення таких основних завдань: здобуття і закріплення знань, вироблення студентом власних творчих прийомів та методів пізнання, формування навичок з організації вільного часу. Діяльність викладача в організації самостійної роботи студентів в умовах креативного освітнього середовища має включати дотримання алгоритму самостійної роботи: постановка мети – виявлення вихідних даних, їхній аналіз – вибір способу досягнення мети, виконання дії – проведення самоконтролю – коригування способу досягнення мети – коригування виконання дії.

Аналізуючи передумови формування креативного освітнього середовища у ВНЗ, не можна оминати проблему розвитку творчого потенціалу, яка тісно пов'язана зі знанням й емоційним компонентами та загальною культурою особистості. Під впливом умов креативного освітнього середовища формується потреба творчої інтерпретації отриманих знань. Отже, творчий потенціал особистості характеризується низкою ознак. Останні ж називають ознаками творчої особистості: легкість асоціювання (здатність до швидкого і вільного переключення думок, здатність викликати у свідомості образи і створювати з них нові комбінації), здатність до оцінних суджень і критичність мислення (уміння вибрати одну з багатьох альтернатив до її перевірки, здатність до переносу рішень), готовність пам'яті (оволодіння досить великим об'ємом систематизованих знань, упорядкованість і динамічність знань) і здатність до згортання операції, узагальнення і відкидання несуттєвого, креативність як здатність перетворювати діяльність у творчий процес (оригінальність, евристичність, сконцентрованість, чіткість, фантазія, активність, чутливість) [5].

В. Ігнатович виокремлює такі основні характеристики компонентів творчого потенціалу особистості: багаторівневість змісту (високий, середній, низький), діалогічність (творчий потенціал – діа-

лог між потенційним і актуальним у самій особистості і навколишнім світом, іншими людьми, людини із самою собою), соціальний характер, системність. Структура творчого потенціалу виявляється у сукупності показників, що об'єднані в блоки: власне потенціал, тобто індивідуальні психічні процеси, здібності, мотивація до творчої діяльності; знання, уміння, навички; відносини, способи діяльності і самовираження, отримані в результаті навчання, творчої діяльності й у процесі соціалізації [4, с. 48–50].

До важливих компонентів творчого потенціалу також зараховують здатність до творчої самореалізації, мотиви та досвід творчої діяльності, які дозволяють проявити унікальність і неповторність. Вони є характерними для розвиненої особистості і сприймаються як цінності гуманістичної педагогіки.

Вища школа сьогодення перебуває у пошуках таких креативних систем, що здатні були б забезпечити реалізацію принципів відкритої освіти – освіти через усе життя, коли одержання нових знань не суперечить географічним, віковим, соціокультурним та іншим впливам. У такій ситуації стає можливим формування спеціалістів, що вміють працювати з інформацією – основною цінністю нового суспільства. Отже, у педагогіці міцно ввійшло поняття «інформаційно-освітнє середовище».

Немає однозначності у трактуванні поняття «інформаційно-освітнє середовище». На думку вчених, інформаційно-освітнє середовище – це системно організована сукупність інформаційного, технічного, навчально-методичного забезпечення, що нерозривно пов'язана з людиною як суб'єктом освітнього процесу (О. Ільченко); організаційно-методичні засоби, сукупність технічних і програмних засобів зберігання, обробки, передачі інформації, що забезпечують оперативний доступ до інформації і здійснюють освітні наукові комунікації (О. Соколова); система, в якій на інформаційному рівні задіяні та пов'язані між собою усі учасники освітнього процесу: адміністрація закладу – педагоги – учні – батьки (О. Кравчина) та ін.

На думку М. Козяр, Т. Ткаченко, Л. Панченко, А. Шевченко, побудова єдиного інформаційного простору в креативному освітньому середовищі ВНЗ дозволить досягти:

- підвищення ефективності й якості процесу навчання;
- інтенсифікації процесу наукових досліджень в освітніх установах;
- скорочення часу і поліпшення умов для додаткової освіти;

– підвищення оперативності й ефективності управління окремими освітніми установами і системою освіти загалом;

– інтеграції національних інформаційних освітніх систем у світову мережу, що значно полегшить доступ до міжнародних інформаційних ресурсів у галузі освіти, науки, культури та в інших сферах [6].

Забезпечення вищої освіти теорією і практикою розробки та використання інформаційних технологій є одним із найважливіших засобів реалізації нової державної освітньої парадигми, спрямованої на створення максимально сприятливих умов для творчого розвитку і саморозвитку особистості. Однак, як показує досвід, застосування інформаційних технологій на емпіричному рівні не призводить до суттєвого підвищення ефективності освітнього процесу. Необхідний системний, теоретичний підхід до розробки та впровадження інформаційних технологій навчання. Науковими основами такого підходу є педагогіка, теорія педагогічного проектування, психологія, інформатика, кібернетика, ергономіка та ін. Вважаємо, що широке впровадження інформаційних технологій в освітній процес створює найбільш сприятливі умови для творчого саморозвитку особистості тільки тоді, коли інформатизація освіти охоплює не окремі дисципліни або форми проведення занять, а здійснюється у межах спроектованого креативного освітнього середовища. Таке освітнє середовище надасть можливість кожному студенту максимально реалізувати і розвинути свої творчі здібності. Проектування дозволяє усі компоненти освітнього середовища звести в єдину, цілісну і несуперечливу систему, якою можна легко керувати й передбачати наслідки прийнятих педагогічних рішень [7].

Застосування системного підходу у проектуванні освітнього середовища дозволяє оптимізувати окреслене середовище, максимально використовувати сильні аспекти й взаємно компенсувати недоліки всіх його компонентів; інтеграція елементів середовища виключає витрати на виконання різними елементами дублюючих функцій, у результаті чого ефективність освітнього середовища буде значно вищою сумарної ефективності всіх її компонентів.

Потрібно пам'ятати, що творчість можлива тільки тоді, коли середовище, в якому перебуває особистість, володіє достатнім ступенем свободи. І навпаки, можливість реалізації, «розкриття» у середовищі творчих здібностей особистості характеризує ступінь свободи цього середовища. Креативний освітній процес повинен не тільки

надавати можливість кожному студенту на кожному освітньому рівні розвинути вихідний творчий потенціал, а й сформувати потребу в подальшому самопізнанні, творчому саморозвитку, сформувати у людини об'єктивну самооцінку.

Для реалізації у навчальному процесі ВНЗ концепції формування творчої особистості комп'ютер просто незамінний, оскільки забезпечує можливість повністю індивідуалізувати освітній процес, скоротити до мінімуму рутинну, нетворчу роботу студентів, забезпечує високу наочність, інформативність освітнього процесу, практично миттєвий зворотний зв'язок. Таким чином, інформаційні технології мають великий потенціал формування мотивації розвитку, надають студентам високий ступінь свободи, усувають обмеження, що перешкоджають «розкриттю» творчого потенціалу особистості.

Висновки з проведеного дослідження.

Креативна спрямованість освітнього процесу сприяє розвитку орієнтації особистості в системі професійних та моральних цінностей, вихованню у майбутніх учителів самостійності, активності та ініціативи. Стратегія креативного підходу до організації освітнього процесу у вищій школі передбачає усвідомлення майбутніми вчителями власних особистісних і професійних можливостей, розвиток педагогічних здібностей до рівня креативних, задоволення потреби в новизні й нестандартних способах розв'язання професійних проблем, установку на творчість і подолання стереотипних способів та формалізму у професійних діях, прогнозування шляхів і вдосконалення творчого потенціалу особистості майбутнього фахівця.

Саме тому формування креативності та розвиток творчої індивідуальності педагога сприяють підвищенню його компетентності та професіоналізму. Соціальна значущість вивчення закономірностей формування креативності зумовлена тим, що: 1) вона визначає продуктивно-творчу спрямованість особистості і становить основний стрижень її соціальної орієнтації у суспільстві; 2) є базовою детермінантою професійної творчості; 3) сприяє розвитку творчого потенціалу фахівця і його самоактуалізації у соціальній сфері; 4) зумовлює адаптивні можливості організму як фізіологічної сис-

теми до специфічних особливостей педагогічної діяльності [1].

Отже, креативне освітнє середовище – це багатовимірна індивідуалізована самоорганізована цілісність, призначена для створення умов, що максимально сприяють розвитку творчих здібностей студентів, а також забезпечують їхню самореалізацію й особистісний ріст. Тому освітнє середовище постає як засіб значущої багатофакторної детермінації саморозвитку студента – майбутнього вчителя. Тому перспективними напрямками дослідження вважаємо формування стимулів до педагогічної творчості в умовах індивідуалізації навчального процесу у вищих закладах освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонова О. Педагогічна креативність у структурі педагогічної обдарованості вчителя / О. Антонова // Нові технології навчання / Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОНМС України, Акад. міжнар. співробітництва з креативної педагогіки : в 2-х ч. – К. – Вінниця, 2011. – Вип. 69. – Ч. 2. – С. 11–17.
2. Гилфорд Дж. Три сторони інтелекта задач / Джой Гилфорд // Психология мышления. – М. : Прогресс, 1965. – С. 434–437.
3. Зимняя И. Педагогическая психология : [учеб. пособ.] / И. Зимняя. – М. : Логос, 2000. – 384 с.
4. Игнатович В. Развитие творческого потенциала студентов в процессе общепедагогической подготовки / В. Игнатович // Пути повышения качества профессиональной подготовки студентов : матер. Междунар. науч.-практ. конф. (г. Минск, 22–23 апр. 2010 г.) / редкол.: О. Жук (отв. ред.) [и др.]. – Минск : БГУ, 2010. – С. 48–50.
5. Кваша Б. Ценность творческой акме / Б. Кваша, А. Сорокин. – СПб. : Акад. акмеологических наук, 1996. – 303 с.
6. Козяр М. Проектування та створення інформаційного освітнього середовища навчального закладу : [навч.-метод. посіб.] / М. Козяр, Т. Ткаченко, Л. Шевченко. – Львів : Сполом, 2008. – 186 с.
7. Кречетников К. Проектирование креативной образовательной среды на основе информационных технологий в вузе : [монография] / К. Кречетников. – М. : Госскоор-центр, 2002. – 296 с.
8. Панченко Л. Теоретико-методологічні засади розвитку інформаційно-освітнього середовища університету : автореф. дис. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.10 / Л. Панченко ; Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2011. – 44 с.
9. Сисоева С. Основи педагогічної творчості : [підруч.] / С. Сисоева. – К. : Міленіум, 2006. – 344 с.